

В. А. Іваненко

Київський національний лінгвістичний університет

**КАЛЕДОНСЬКА АНТИСИЗИГІЯ У РОМАНІ ДЖЕЙМСА РОБЕРТСОНА
*THE TESTAMENT OF GIDEON MACK***

Розглянуто проблему репрезентації каледонської антисизигії у романі Джеймса Робертсона «Заповіт Гедеона Мака». Досліджено вплив ідеологічно-літературознавчо-національного поняття на конструювання діалектично-семантичних сутностей віри, сумніву, реального, надприродного, фікціонального, суб'єктивного. Також вивчено антисизигістичність текстуальної композиції роману та можливостей його рецепції.

Ключові слова: Робертсон, антисизигія, Каледонія, віра, реальне, фікціональне, надприродне.

Рассмотрена проблема репрезентации каледонской антисизигии в романе Джеймса Робертсона «Завет Гедеона Мака». Исследовано влияние идеологически-литературоведчески-национального понятия на конструирование диалектически-семантических сущностей веры, сомнения, реального, сверхъестественного, фикционального, субъективного. Также изучена антисизигистичность текстуальной композиции романа и возможностей его восприятия.

Ключевые слова: Робертсон, антисизигия, Каледония, вера, реальное, фикциональное, сверхъестественное.

The paper focuses on the representation of Caledonian antiszygy in James Robertson's *The Testament of Gideon Mack*. The influence of this ideological literary national concept on the construction of dialectically-semantic entities in the novel is seen in the clash of such notions as faith, doubt, the real, the supernatural, the fictional, the subjective. There are two prominent semantic concepts that represent Caledonian antiszygy at the level of content: the figure of a Kirk minister, and the figure of the devil. They are constructed through the infinite diachronic interplay of connections, conjunctions, and continuities within Scottish literature as well as within human experience in general. The formal representation of Caledonian antiszygy could be seen in both textual composition, and reader-response hypotheses.

Keywords: Robertson, antiszygy, Caledonia, faith, the real, the fictional, the supernatural.

It goes better with our knowledge of Scottish character and history
to accept the antagonism as real and necessary.
The Scot is not a quarrelsome man,
but he has a fine sense of the value of provocation,
and in the clash of things and words
has often found a spiritual tonic.
(G. Gregory Smith)

Чи насправді Гедеон Мак зустрів диявола? Ось питання, яке цікавить читача, коли він дочитує останній рядок роману Джеймса Робертсона *The Testament of Gideon Mack*. Сам письменник у своєму інтерв'ю говорить, що не знає відповіді на це запитання, і одна з головних ідей роману якраз і полягає у тому, щоб читач сам для себе розв'язав цю дилему [5]. Причому, з огляду на те, що протягом 10 років (2006–2016) існує ціла інтернет-спільнота з окремим сайтом www.scotgeog.com, яка обговорює особливості персонажа Мака і ймовірності його справжньої зустрічі з дияволом, йдеться, головним чином, про те, що Робертсон зумів правильно сформулювати питання на початку XXI століття. І справа не в тому, чи існує Бог або диявол, а в тому, як стверджує Робертсон, що означає “вірити” в будь-що у

XXI столітті [5]. Якщо на сайті прихильників роману відкрити вкладку “Points of View”, можна побачити велику кількість ідей з приводу того, у що ми можемо вірити чи у чому ми можемо сумніватися на сьогоднішній день. Хтось стверджує, що Мак не зустрів диявола, а натомість є хворим на розсіяний склероз, хтось пише, що диявол – це alter ego Гедеона, хтось переконаний, що персонаж-таки зустрів диявола, і що саме ця зустріч примушує Мака бути чесним із собою, в той час як служіння Богові примушує його постійно брехати, деякі читачі взагалі так і не можуть зрозуміти, чи роман базується на реальних подіях, чи все це лише фікція [6]. Роман Джеймса Робертсона нагадує, що «так» і «ні», «фікціональне» і «реальне», буденне і потойбічне, теперішнє і минуле не є протилежностями, а є частинами одного цілого, і що загадка цього «цілого» якраз і криється в природі як сумніву, так і віри у будь-що.

Подібне поєднання протилежностей у певну діалектичну єдність вписує роман *The Testament of Gideon Mack* у традицію шотландської літератури, яка прочитується крізь призму «каледонської антисизигії». Це поняття було введено в гуманітарні студії у 1919 році шотландським літературознавцем Джорджем Грегорі Смітом у роботі «Шотландська література: особливості та впливи» (*Scottish Literature: Character and Influence*). Цим неймовірно складним для вимови терміном Дж. Грегорі Сміт позначає особливий тип шотландського менталітету, що оприявнює себе у специфічних формах соціального та естетичного вираження, і, відповідно, у творенні певної специфічної соціально-історичної та мистецької традиції. Шотландський літературознавець стверджує, що каледонська антисизигія полягає у «поєднанні протилежностей... у відтворенні контрастів, які шотландець демонструє на кожному кроці: у своїй політичній та церковній історії, у своїх полемічних шуканнях, у своїй здатності до пристосування, а тому і не варто дивуватися, що у своїй літературі шотландець репрезентуватиме два аспекти, що будуть суперечити одне одному» [8, с. 4–5]. Сміт наголошує, що поєднання протилежностей, або роздвоєння сутностей, тобто сама “антисизигія” не є виключно “каледонською” прерогативою в літературі, проте в силу специфічних історичних та соціокультурних факторів вона стала домінантною рисою менталітету шотландця і знайшла своє вираження в його мистецтві. Серед таких специфічних факторів, зокрема, можна назвати проблему втрати державності у XVII ст., за словами Гардінера, шляхом «підкупів та промахів» [1] (розподіл на юніоністів та націоналістів), проблему розколу церкви (католики-кальвіністи, пізніше – єпископальці-пресвітеріани), проблему багатомовності (англійська-скотс-гельська), проблему протистояння між Гайлендс і Лоулендс та ін. З такою історією гри протилежностей (яка триває дотепер: див. статтю Браяна Грума «Scotland, Forever in Two Minds» до референдуму 2014 року [2]) на невеликій території цілком очевидно, що шотландець є одночасно втягнутим у безкінечну кількість самоідентифікацій (часто – взаємовиключних), що, зрештою, вкорінює у ньому відчуття роздвоєності, розщепленості, багатозначності. Проте, на думку Сміта, найголовніше роздвоєння та поєднання протилежностей, що визначає «шотландський темперамент», який виражається у типових рисах національної літератури – це поєднання двох «настроїв», реалістичного та фантастичного: «There is more in the Scottish antithesis of the real and fantastic than is to be explained by the familiar rules of rhetoric. The sudden jostling of contraries seems to preclude any relationship by literary suggestion. The one invades the other without warning. They are ‘polar twins’ of the Scottish Muse» [8, с. 20].

Вживання терміна «каледонська антисизигія» потребує кількох ремарок, пов’язаних із контекстом його функціонування у англійському літературознавстві. По-перше, усі сучасні шотландські (і не тільки) літературні критики сходяться на думці, що термін надзвичайно громіздкий і незручний для вжитку, проте, заміну йому так і не знайшли. По-друге, термін був створений на початку XX сто-

ліття і став достатньо «заїждженим» (принаймні всередині шотландських студій), проте, він видається поки що єдиною консистентною позицією у баченні специфіки національного мистецтва. По-третє, термін, очевидно, містить й ідеологічну основу, яка, з одного боку, дозволяє вибудувати історію шотландської літератури на відмінному від ‘*auld enemy*’ (Англії) менталітеті, з іншого ж боку – вписати сучасну літературу в контекст постмодерного стану свідомості.

Історія роздвоєнь, двійництва, діалектики протилежностей – це мотив, що постійно супроводжує історію шотландської літератури. Так, наприклад, герої Середньовічного шотландського епосу Вільям Воллас та Роберт Брюс (які, за легендою, очолили шотландську визвольну боротьбу, що призвела до перемоги над англійцями у битві при Беннокберні 1314 р.) представлені як компліментарні двійники у конгломераті таких текстів, як епічна поема Джона Барбура «Брюс» (*The Brus, around, 1375*), «Шотландська хроніка» (*Scotichronicon, 1440–1447*) Волтера Бовера, епічна поема Сліпого Гаррі «Воллас» (*The Actes and Deidis of the Illustre and Vallyeant Campioun Schir William Wallace, around 1488*). Усі ці тексти містять сцену зустрічі народного провідника-повстанця Вільяма Волласа та шотландського короля Роберта Брюса, і, залежно від уподобань та ідеології автора, їх діалог про мужність, зраду та любов до Шотландії вкладається в уста то одного, то іншого. Можна стверджувати, що ці історично-міфологічні постаті – перша в історії шотландської літератури форма “каледонської антисизигії”, що репрезентує динаміку перемоги-зради, дояльності-продажності, хоробрості-нищості, добра-зла в одній роздвоєній сутності національного героя. Оскільки детальне дослідження історії двійництва в діахронії шотландської літератури лежить поза межами цього дослідження, далі окреслимо лише найпоказовіші (і найбільш архетипні) випадки оприявнення “антисизигії” в літературі Шотландії до XXI століття: «Гем О’Шентер» Роберта Бернза, «Редгонтлет» Вальтера Скотта, «Химерна пригода з доктором Джекілом та містером Гайдом» Р. Л. Стівенсона, «Сповідь виправданого грішника» Джеймса Хогга, цикл пригод Шерлока Холмса Артура Конан-Дойла, «П’яний чоловік дивиться на чортополох» Г’ю МакДаярміда, «Міс Джин Броуді у розквіті років» Мюріел Спарк, «Ланарк» Аласдера Грея, «Марії, королеві Шотландії відітнули голову» Ліз Локхед, «Осина фабрика» Йена Бенкса. У XXI столітті продовжують з’являтися знакові для літератури двійництва тексти, серед яких і «Заповіт Гедеона Мака» Джеймса Робертсона та «Дивний занепад Пруденсії Харт» Девіда Грейга. Усі ці тексти так чи інакше репрезентують проблему двійництва, відзеркалення, поєднання реального і уявного/фікціонального/надприродного.

Відтак, прояви “каледонської антисизигії” в романі Джеймса Робертсона мають під собою потужну традицію і широкий інтертекст. Сам письменник стверджує: «I didn’t set out deliberately to follow the Gothic tradition, but there’s no question that some of that Hogg and Stevenson stuff does speak to me in a weird way. I am interested in how the past continues to influence the present and how present changes the way we think about the past» [4].

«Каледонська антисизигія» на змістовому рівні оприявнюється в тексті *The Testament of Gideon Mack* через безкінечну кількість роздвоєнь, які, у свою чергу, також множаться і двояться. Ми зупинимось на двох із них, які є принциповими для розуміння сутності віри у можливість зустрічі пастора шотландської церкви з дияволом у 2005 році. Перша антисизигістична парадигма стосується концепції пасторства як такого і пов’язана з проблемою посередництва між реальним та надприродним. Гедеон Мак – син священника Джеймса Мака, «son of the manse». Одна із найголовніших тем, яка проходить крізь роман, – це протистояння Гедеона, який ще з підліткових років перестає вірити в Бога, та його батька – пастора шотландської церкви старої закалки, який не сприймає нічого у світі, що стимулює почуття: художньої літератури, телебачення, популярної культури США 60-х рр. Батько виховує Гедеона у строгості кальвіністсько-ноксівських традицій,

в усвідомленні того, що Ісус завжди стоїть у кожного за плечем (що, до речі, також є цікавою темою для дослідження роздвоєнь) та у повній відсутності прояву почуттів (як батька до сина, батька до матері, так і сина до батьків). Якщо вірити сповіді Гедеона, головною метою його життя було прагнення будь-що не стати схожим на батька. До певного часу син робить усе, щоб бути антиподом свого батька: розмовляє мовою скотс з однокласниками (батько спілкується виключно англійською), вживає лайливі слова (для батька це поза межами можливого), у суперечці з однокласником Баззом погоджується, що Бога не існує, їде вчитися в університет Единбурга (бо батько вчився у Глазго), хоче стати вчителем (бо батько хотів би, щоб Гедеон став пастором). Життя Гедеона вибудовується довкола відторгнення усіх цінностей і сутностей, які пов'язані з батьком.

'Maybe yer das right, Buzz,' I said. 'Maybe there isna a God. I dinna ken.'

'So whys yer faither a fuckin minister then?' Buzz said.

'Cause he is,' I said. 'Whys your faither a fuckin miner?'

'Whits wrang wi being a miner?' Buzz roared.

'Whits wrang wi being a minister?' I roared back. *And I saw myself in my fathers pulpit, roaring at my fathers congregation: 'Whits wrang wi being a fuckin minister?'* The shock and horror on their faces. I knew I should have been concentrating on Buzz but I couldn't drag myself back. In that moment I stopped believing in God [7].

Проте, навіть у сварці зі своїм однокласником, Гедеон гіпотетично уявляє себе на місці батька. І пізніше, неначе несподівано для себе, з міркувань ніби-то абсолютно банальних (робота на усе життя, забезпеченість, можливість проявити свої здібності в риториці та англійській мові, підтримка дівчини) «son of the manse» вирішує стати пастором. Спочатку, це виглядає, як помста батькові і як жарт: «I was ashamed, but I was also excited. That I might actually become what my father was, be so like him on the surface yet so different beneath it, appealed to me like a smutty joke. It seemed a kind of revenge» [7]. Але з часом молодший Мак усвідомлює, що він не є іншим зсередини, що він не перетворився на, а, власне, завжди був своїм батьком. Гедеон перед тим, як піти в гори і зникнути назавжди, розуміє, що він так само, як і його батько, не тільки агностик, який намагається поведінкою або словами приховати свої сумніви у можливості вірити у щось, але і людина, яка не здатна до справжніх почуттів. Син, як тільки стає пастором, поступово відкриває себе і як копію Мака-старшого: «Here I sit in the half-light, in a book-lined study in an empty manse, nearly thirty years on, and I have become him» [7].

Пасторство, як семантичний вузол перетину реалістичного і фантастичного/надприродного, – це не тільки гра протилежностей в єдиній сутності старшого і молодшого Маків. Роздвоєння і відзеркалення феномена священника, що балансує на межі реального та фантастичного, сягають більшого масштабу у площині роману і перетворюються на відлуння, продовження та перетини. Так, Гедеона та його батька пов'язує книга Роберта Керка *The Secret Commonwealth of Elves, Fauns and Fairies*. Попередник Маків пастор Керк наприкінці XVII століття збирає оповіді і казки про ельфів, фей та інших подібних до Бога в своїй невидимості істот. За переконаннями Керка, ці невидимі сутності існують насправді, і невдовзі після написання книги, за легендою, Керка беруть заручником у царство ельфів та не відпускають у світ людей. Пізніше, перед тим, як зникнути назавжди у горах, Гедеон останній людині, яка його побачить живим, представиться саме Робертом Керком. Тут цілком очевидно окреслюється двійництво не тільки у посередництві між реальним та надприродним (і функція пастора в такому посередництві), але і проблема віри у метафізичне. Апофеозом таких відзеркалень у контексті каледонської антисизигії стає фігура Огастуса Ментейта, пастора, який займав місце Гедеона рівно сто років тому. Кабінет Мака-молодшого є кабінетом Ментейта, і саме в цьому кабінеті Ментейт написав легенду про диявола, який живе в печері під ущелиною «Чорні Щелепи» (The Black Jaws) та бере в заручники душі людей.

За сюжетом роману Гедеон знайомиться з майже столітньою легендою, щоб надиктувати її на касету для інсталяції виставки під назвою «Escape» (Втеча), а кабінет Гедеона Мака за умовами інсталяції має бути кабінетом Ментейнта, що виходить вікном у пекло. Через кілька днів пастор Мак, рятуючи собаку, впаде в ущелину «Чорні Щелепи», і, як він пізніше буде стверджувати, його врятує диявол, з яким він проведе три найкращих днів свого життя. Виставка, в якій бере участь Гедеон, і яка активізує усі форми його двійництва, присвячена історії містечка Монімаскіт (що з мови скотс означає «багато масок»), де проповідує Мак. Концепція виставки «Escape» найкраще відображає сутність каледонської антисизигії в романі: «Echoes that are sometimes natural sometimes manufactured sometimes a mixture of both. Echoes, connections, continuities. Sometimes if you're lucky or clever you get what I call a conjunction – space, time and narrative overlap» [7]. Так, Гедеон Мак стає втіленням, відзеркаленням, продовженням, двійником, платонівською абстракцією і водночас аристотелівською матеріалізацією пасторства у Шотландії протягом чотирьох століть. Основною рисою, яка поєднує усіх пасторів, є конструювання віри у надприродне (чи то у ельфів, чи то в диявола, чи то у силу думки, чи то в менгіри, але не в Бога), що пізніше матеріалізується у ніби-то реальну зустріч зі своїм конструктором.

Так з ким же зустрівся Гедеон Мак, коли упав в ущелину «Чорні Щелепи» неподалік від Монімаскіта? Зі своїм справжнім alter ego? З фантазмами, попередньо навіяними Огастусом Ментейтом і відтвореними психікою в шоковому стані? З бажанням віри? Чи, все ж таки, з дияволом? Традиції реалізації каледонської антисизигії дозволяють стверджувати, що з усім цим одночасно. За свідченням самого Гедеона, його врятував саме диявол, який виглядав як пересічний, худий, стрункий і симпатичний чоловік у чорних напрасованих штанах зі стрілками, чорному піджаку і чорній футболці-поло та у розбитих вщент кросівках «For a start he was absurdly well dressed for his surroundings. He had on sharply creased black trousers and a black polo-shirt buttoned up to the throat, and a black jacket that looked like it was almost new. The only thing about him that wasn't immaculate was his footwear – a pair of tattered trainers, all bulging and broken and so filthy you couldn't even make out what brand they were» [7]. Ці потоптані кросівки пізніше чоловік у чорному залишить на згадку своєму любуому Маку (а собі забере черевики Гедеона), вони і стануть головним матеріальним доказом пастора у тому, що він ніби-то провів три дні з дияволом. Очевидно, що Робертсон апелює тут до усіх можливих архетипів каледонської антисизигії в культурі Шотландії. І до стівенсонівського «Джекїла і Гайда» і до історичної особи Дікона Броуді, на якій будувався сюжет Стівенсона, і до «Сповіді виправданого грішника» Хогга. Мабуть, в першу чергу до Хогга. У цьому культовому для шотландської літератури XIX століття романі протагоніст Роберт Рінгім, така сама жертва кальвіністсько-ноксівського репресивного пресвітеріанства, як і Гедеон Мак, твердить, що зустрів компаньона Гіла-Мартіна (який пізніше виявляється чи то дияволом, чи то темним альтер-его самого Рінгіма) та за його дорученням вбив власного брата. Показовим моментом у грі відголосків та двійництва є факт гри з ініціалами Г.М. – це ініціали, як Гедеона Мака у Робертсона, так і Гіла-Мартіна у Хогга. У романі *The Testament of Gideon Mack* помітна і внутрішньо-сюжетна гра з цими літерами, оскільки Г.М. – це також ініціали людини, яка відправила батькові Мака книгу Керка про фей (пізніше, маківський чоловік у чорному буде стверджувати, що це зробив саме він), а також й ініціали організатора спільноти, що дала стипендію Маку на вивчення теології в університеті Единбурга.

Друга антисизигістична парадигма змістового рівня роману стосується конструювання образу диявола. На думку Льюїса Джонса, робертсонівський диявол – це «a peevish, vaguely homosexual lout, altogether lacking in grandeur or style, he takes evil to new levels of banality, sounding less like a lost archangel, and more like a pub moron» [3]. З іншого боку, диявол ніколи не відповідає прямо на питання Мака про те, хто він є такий. Він стверджує, що знає все про Гедеона (про його

батька, про матір, про те, що він ніколи не любив свою дружину і про сексуальний зв'язок пастора з дружиною найкращого друга, про існуючий/неіснуючий менгір, який одного дня знайшов Мак у лісі), а також говорить, що знає усе і про всіх (проте ніколи не конкретизує, що саме): «I asked him how he knew about Menteith, and he said the same way he knew about everybody. Ministers, priests, pastors, nuns, choirboys, bishops, popes, he knew all the Christians that had ever lived by rank, denomination and serial number. Baptists, Quakers, Lutherans, Mormons, he said. Bloody millions of you. Tens of millions. Jews, Muslims, Buddhists, Hindus. Hundreds of millions. And all the others. Heathens, whatever you want to call them. Billions and billions. Atheists, infidels, pagans, sun-worshippers, all of you with your doubts and certainties and hopes and fears. There isn't one human being I don't know about. 'And how did you come by this amazing knowledge?' I asked. 'I have a library,' he said. 'A great big library with books to the ceiling, and I read up about you all every day.' He held my gaze for a second, then burst out laughing. 'Do I fuck! I know about you because you're all the fucking same.'» [7]. Диявол розмовляє з Маком про ті речі, які пастор знає про себе сам, і не повідомляє нічого принципово нового про інших, оперуючи лише тією інформацією, яка відома Гедеону, скажімо, про Ментейта чи про менгір. Чоловік у чорному також стверджує, що Гедеон знає, хто він: «Oh, cut the crap, Gideon. You know who I am. Lets stop playing these tedious games, eh?» [7]. І, зрештою, саме пастор Мак-молодший сам називає чоловіка в чорному дияволом, а пізніше лише переконується у своїй правоті та, повернувшись до світу людей, намагається переконати і їх: «I said. 'You are the Devil.' He turned away from me. 'Am I?' he said. Then he spun back again. Is that what you think?' 'I dont know,' I said. 'Yes, yes, that's what I think.' 'That's what I think too,' he said. 'Yes, that's who I *must be*. A miserable devil. So now we understand each other» [7] (курсив мій. – В. І.). Цей діалог є принциповим для розуміння того, що чоловік у чорному, який врятував пастора, який лягав з ним спати кожної ночі, і ніжно роздягав його, щоб зігріти біля вогню, який забороняє Маку говорити неправду і обіцяє тепер бути з ним завжди, який стверджує, що знає про нього все, який просить довіряти йому та який обіцяє забрати пастора у неймовірну подорож після того, як Мак напише своє свідчення про цю зустріч, цей чоловік у чорному є усім тим, чого потребував Гедеон від початку свого життя. Чоловік у чорному і є тим «spiritual tonic», що оприявнюється через «fine sense of the value of provocation, and in the clash of things and words», як стверджував Джордж Грегорі Сміт [8, с. 23]. Цей чоловік у чорному «мабуть, має бути» (must be) тим, за кого його сприйме Гедеон, бо він є Гедеоном, а Гедеон є ним. Недаремно перед тим як зникнути зі світу людей, Мак починає називати диявола «my Devil», бо у кожного, зрештою, свій диявол і кожен є сам своїм дияволом. З огляду на це, легкий гомосексуальний флер і романтизм маківського диявола не виступає баналізацією зла, як про це пише Джонс, а сприймається як форма зародження любові. Любові, яку Гедеон раніше ніколи не знав ні до себе, ні до жінок, ні до батьків. Бо, за словами його коханки (і за сумісництвом дружини кращого друга) Ельзі Моффат, «He wasnt capable of loving her or me or anybody, including himself. He'd had that terrible upbringing that strangled love at every turn» [7].

На формальному рівні каледонська антисизигія конструюється через відзеркалення кількох сюжетних ліній, а також кількох наративних площин, що перегуковуються між собою у процесі утворення цілісності роману. У першу чергу йдеться про наративну площину передмови видавця, в якій подається історія віднайдення тіла Гедеона Мака на горі Бен Олдер, а також містичні свідчення людей, які ніби-то бачили його уже через кілька місяців після встановленої криміналістами дати смерті. Наративна площина видавця з епілогом до історії Мака перегукується з наративною площиною заповіту, в якій Гедеон, по-перше, зачарований Бен Олдером з часів прочитання стівенсонівського «Викраденого», по-друге, бачить сон про свої пригоди з дияволом на Бен Олдері. Сама (зовсім

не нова для літератури) композиція роману з наративними рівнями видавець-рукопис-свідчення є очевидним відлунням не стільки її типовості, скільки прямою вказівкою на те, що роман є своєрідним сучасним переосмисленням роману Джеймса Хогга. Сюжетна лінія, яка центрується довкола (неіснуючого?) менгіра, структурно подібна до сюжетної лінії, яка центрується довкола дружини Мака. У своїй передмові видавець натякає на роздвоєння і відзеркалення не тільки у композиції роману, але і у можливостях його сприйняття: текстуальне обрамлення історії пастора разом з читацькою рецепцією конструюється відповідно до традиції каледонської антисизигії. Так, видавець констатує, що він бачить чотири можливості сприйняття історії Гедеона Мака, проте припускає, що варіантів сприйняття може бути набагато більше, й усі вони є тотожними одне одному і складають певну діалектичну цілісність: «One voice in my head tells me that it is a mere passing curiosity in which few will have any interest; a waste of my time, the printers ink and the forests of Finland. Another whispers that it is outlandish enough to attract a cult readership, if only that readership can be identified. A third – the voice, perhaps, of my conscience – deplores the exploitation, for commercial gain, of the outpourings of a ruined man. A fourth loudly protests at this: the man is dead and therefore cannot be exploited, and the book though some may dismiss it as a tissue of lies or the fantasy of a damaged mind, is a genuine document with its own relevance for our times... It is not a fiction, for Gideon Mack undoubtedly existed; yet nor, surely, can it be treated as fact. What, then, is it? It is because I am unable to answer this question that I consider it worthy of the public's attention, so that others can make up their own minds» [7]. Стає очевидним, що поняття каледонської антисизигії є ключовим для розуміння семантично-текстуальної конструкції роману. Проте, можна стверджувати, що Джеймс Робертсон виходить за рамки діалектики бінарних опозицій, притаманної архетипним текстам каледонської антисизигії, і ставить питання віри і сумніву як цілісності в безкінечному ланцюгу семантичних відзеркалень.

Відповідно, роман *The Testament of Gideon Mack*, з одного боку, продовжує традицію реалізації каледонської антисизигії у шотландській літературі на змістовому та формальному рівнях, з іншого – виходить за межі роздвоєнь, зчеплень та віддзеркалень у рамках виключно фікціонального конструкту. Текст Джеймса Робертсона стає одним із безкінечних смислових віддзеркалень природи «віри» людини у будь-що (чи то в Бога, чи то в роман, чи то в реальність) на початку XXI століття, а відповідно, робить невирішуваним в однозначності відповіді питання: чи насправді Гедеон Мак зустрів диявола?

Бібліографічні посилання

1. *Gardiner M.* The Cultural Roots of British Devolution / M. Gardiner. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2004. – 200 p.
2. *Groom Brian.* Scotland, Forever in Two Minds [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ft.com/cms/s/.../553411c4-8aae-11e3-9465-00144feab7de.html
3. *Jones Lewis.* No Laughs in the Absence of Religion [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.telegraph.co.uk/culture/books/3653697/No-laughs-in-the-absence-of-religion.html>
4. *Robertson James.* A Life in Writing [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.theguardian.com/books/2010/aug/14/james-robertson-land-still-profile>
5. *Robertson James.* James Robertson Interview on The Testament of Gideon Mack [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scottishbooktrust.com/video/james-robertson-interview-on-the-testament-of-gideon-mack>.
6. *Robertson James.* Scotgeog [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scotgeog.com/>
7. *Robertson J.* The Testament of Gideon Mack / J. Robertson. – Kindle Edition, 2007.
8. *Smith G. G.* Scottish Literature: Character and Influence / G. G. Smith. – London : Macmillan, 1919. – 296 p.

Надійшла до редколегії 13.02.2016 р.